

A PREKOLUMBIÁN MAGASKULTÚRÁK

Amerika benépesülése 28–30 ezer évvel ezelőtt kezdődött, Szibéria felől, a Bering-szoroson át. Az amerikai indián őslakosság nullás vércsoportú. Miután a nullás vércsoportot két lappangó gén hordozza, ha nullás vércsoportú ember A- vagy B- vércsoportúval nemz utódot, akkor a gyermek A- vagy B- vércsoportú lesz. Ebből az következik, hogy az amerikai őslakosság egy egészen kis populációtól, mindössze néhány családtól származhat csupán, tehát úgynevezett „génsoдрódás” eredményeként alakult ki. Genetikailag ez az őslakosság ma is sokkal homogénebb, mint Eurázsia népessége. (A legnagyobb génkeveredést az összes kontinens közül Európában találjuk.) Az amerikai indiánokétól genetikailag eltérő eszkimó populáció később vándorolt be, és a korábbi őslakók által birtokba nem vett északi tundrán tudta csak megvetni a lábát.

A civilizáció szintjére csak Közép-Amerika (Mexikó és Guatemala) népei (olmékok, toltékok, maják, aztékok, zapotékok), valamint a dél-amerikai Andok nyugati lejtőjén élő népek (mocsikák, inkák) jutottak.

Észak-Amerikában a nagy testű kérődzők bősége nem tette szükségessé az állattartásra, növénytermesztésre való átmenetet. Háziállat hiányában a gyermekeknek nem tudtak állati tejet adni, ezért nagyon elhúzódott a szülés után a szoptatás szakasza, akár négy-öt évig is. Ez viszont csökkenti a születésszámot. Néhány száz fős közösségek (törzsek) éltek életüket évezredekken át változatlan populációval. Megrekedtek az animizmus, a totemimádás szintjén.

Olmékok, toltékok, maják

Közép-Amerikában Kr. e. 1150–Kr. e. 400 között az *olmékok* hoztak létre először civilizációt, vagyis megteremtették a város, írás, állam egységét. Igazság szerint ez még nem városi civilizáció volt, falvak rendszere inkább. Termesztették a kukoricát, a babot, a paradicsomot, a paprikát és a dohányt. Megjelenik egy monumentális szobrászat, a többtonnás „fejszobroké”, valamint egyéb művészetek, mint a festett edény stb. Náluk találjuk meg az első írást a kontinensen, ez hieroglif képírás volt, eléggé kezdetleges. A történelmet nem jegyezték föl. Kr. e. 400 körül összeomlik az olmék civilizáció, ma sem tudjuk, miért.

Kr. u. 300–900 között virágzott föl a *maja* civilizáció a mai Guatemala területén. Városaik: Chitzen Itzá, Copal, Uxmal, Mayapán, Teotihuacán stb. Bár volt írásuk, nem sokat tudunk róluk. A spanyol hódítás után Diego de Landa püspök összeszedette valamennyi maja és azték írott anyagot és elégette őket. Csak két töredék maradt meg, az egyik az úgynevezett „Drezdai kódex”. Az arany- és ezüsttárgyakat beolvasztották a spanyolok, így a föliratok is elvesztek. A kőbe vésett hieroglif írásos emlékek a történelemről sajnos szinte semmit sem tudósítanak. Mítoszok leírásai kizárólag.

Teotihuacán a klasszikus maja területektől északabbra található, egyesek szerint nem tartozott a maja civilizációhoz, önálló városállam volt, de hatást fejtett ki a majákra. Kr. u. 200 körül már állt a város. Fénykorában, a Kr. utáni 8. században nagyobb volt, mint Róma a császárkor idején. Itt építették föl a legnagyobb újvilági

piramisokat: a Nap és a Hold piramisát. Teotihuacán 780 körül semmisült meg, valószínűleg külső támadás (talán a toltékok) következtében, de nem lepte el az őserdő, mint a maja városokat általában, hanem később az aztékok újjáépítették.

A maja civilizáció nem volt egységes birodalom, hanem városállamok rendszere. Öntözéssel termesztették a kukoricát, de a trágyázást nem ismerték. 900 körül hirtelen összeomlott az egész civilizáció, a maják elhagyták hatalmas városaikat, amelyeket benőtt a dzsungel. Ma sem tudjuk, hogy miért. Erőszaknak nem látni nyomát ezekben a városokban. Még egyes falfreskók is félbemaradtak, mintha csak a festőknek egyik napról a másikra kellett volna mindent hátrahagyva eltávozniuk. Egyes történészek az északról érkező toltékok betörésével magyarázzák a maja civilizáció összeomlását, de erre nincs bizonyíték.

980 körül a maják és a toltékok is Mexikó északi részén, a Yucatán-félszigeten tűnnek föl, ekkor már úgy tűnik, hogy a maják a tolték állam alattvalói. Itt épült föl a 13. században Mayapán, a valószínűleg vegyes tolték–maja város, amely azonban színvonalában jelentős visszaesés a maja „aranykorhoz”, Chitzen Itzához képest.

A majáknak fennmaradt egy legendája Kukulcánról, a tollaskígyóról, aki a majákat megtanította a földművelésre, a városépítésre, az írásra és hasonlókra. Az egyik változat szerint Kukulcánt elűldözték, ezért Yucatánba ment, egy másik változat szerint viszont tengerre szállt és elment azzal, hogy majd egykor visszatér. Yucatán tehát a második maja korszakot jelenti, itt már inkább tolték–maja kultúra néven. De a 14. század elejére már ez a yucatáni civilizáció is összeomlik, a spanyolok már csak a romjait találják meg.

Aztékok

Az aztékok a 14. században emelkedtek ki, addig nem sokat tudunk róluk. A 12. században nyomultak be északról, és a toltékokat győzték le. A mai Mexikóváros helyén, egy tavon, egy szigeten alapították meg városukat, Tenochtitlánt 1325-ben. 1372-ben választják első uralkodójukat, Acamapichtlit, aki 1372–1395 között uralkodik. 1428-ban Tenochtitlan, Texcoco és Tlacopam szövetségre lép a többi városállam ellen, adófizetésre kényszerítve őket. 1440-re épül ki ez az adóztató-vazallusi rendszer, az „Azték Birodalom”. 38 állam, ezen belül 489 kisebb városállam fizet adót nekik a spanyolok érkezésekor, 1519-ben.

Tulajdonképpen sem olyan, hogy Maja Birodalom, sem olyan, hogy Azték Birodalom sohasem volt. Városállamok háborúztak egymással, sarcolták, adóztatták egymást. A vazallusi viszonyt rendkívül kegyetlen hadjáratokkal építették ki, és ezt erősítették folyamatosan. Az Azték Birodalom nem egészen egy évszázadig állt fenn, azért is lehet csodálni azokat a hatalmas építészeti alkotásokat, amelyek e rövid idő alatt megszülettek.

Az aztékoknál is megjelenik a mítoszokban a maja Kukulcánhoz hasonló félig emberi, félig isteni hős: Quetzalcoatl, a tollaskígyó. A quetzal egy szép tollú madár Guatemalában, az ő tollait viselte ez a hős. Quetzalcoatl a tengerről érkezett, „úszó házakon”, vörös hajú és fehér bőrű volt (talán viking?), megtanította az aztékokat a földművelésre, a városépítésre, írást adott nekik stb., majd elment azzal, hogy vissza fog térni. II. Montezuma azték uralkodó Hernán Cortéz, spanyol konkvisztádort Quetzalcoatlnak hiszi, ami megkönnyíti a spanyolok dolgát.

A majáknál is megtaláljuk az emberáldozatokat, például Chitzen Itzá áldozati kútjában rengeteg csontot találtak. De ezt a vérszomjas kultuszt az aztékok „fejlesztették” igen magas fokra. Tlaloc volt az esőisten, Huitzilopochtli pedig a háború istene, de egyben a napisten is. Az aztékok szerint az istenek áldozatot hoztak, amikor megteremtették az embert, hiszen a világ egy részét át kellett engedniük az embereknek, ezért ezt az áldozatot meg kell köszönni az embereknek, és pedig életet adó vérrel, amellyel Huitzilopochtlit kell itatni. A Nap égi pályája végén vérben úszik, és a vért kell pótolni.

Évente 10–50 ezer embert áldoztak föl, szabályos hadjáratokat vezettek áldozati foglyok szerzése céljából a távolabbi vidékekre. Európában sokáig nem hitték el ezeket a híreket, a régészeti leletek azonban igazolták a konkvisztádorok beszámolóit. Az áldozatok szívét élve kivágták egy obszidiánkéssel, majd fölmutatták a Napnak. Tudunk róla, hogy az elfogott spanyol katonákkal és lovaikkal is ezt tették. Bár fölmenteni nem lehet a bűnök alól a konkvisztádorokat, az ő kegyetlenségükre mégis valamilyen magyarázatot kapunk az aztékok brutális és tömeges emberáldozatai révén. (Cortéz dolgát is nagyban megkönnyítette, hogy a vazallus népek fölszabadítóként fogadták.)

A mindennapi viselkedést az aztékok rendkívül szigorúan szabályozták, érvényre juttatva a kasztrendszerű társadalmi különbségeket. Törvénybe iktatták például, hogy az uralkodó palotájában csak az uralkodó viselhet lábbelit, más oda fővesztés terhe mellett léphet csak be szandálban. Elő volt írva, hogy Tenochtitlánban ki milyen lábbelit hordhat, egyáltalán mehet-e másként, mint meztláb.

„Esőisten siratja Mexikót”

Kolumbusz 1492 októberében köt ki Amerika partjainál az egyik szigeten. Ma sem tudjuk pontosan, melyiken. A spanyolok még abban az évtizedben megszállják Kubát, és 1517-ben innen indítanak expedíciót, fölfedezve a Yucatán-félszigetet. Az itt élő népektől hallanak először a hatalmas és gazdag aztékokról. Úgy gondolják, hogy ez az állam lehet a legendás Eldorádó, ahol az emberek arannyal kenik be a bőrüket. (A legenda alapjául egy kolumbiai indián nép szolgált, amelyik egy tóban mutatott be áldozatokat, arannyal beszórt törzsfőnöke megmerítkezett a szent tó vizében.)

1519-ben Velasquez, Kuba kormányzója Hernán Cortézt küldi Eldorádó földerítésére. Cortéz 1505 óta élt Kubában, ahol meggazdagodott, birtokot vett. 1519 februárjában száll partra Yucatánban – 11 hajóval, 508 katonával és kb. 100 tengerésszel, valamint 16 lóval –, ahol tolmácsául szegődik egy indián nő, aki már két évvel korábban kapcsolatba került a spanyolokkal, és tud aztékul, valamint megtanult egy kicsit spanyolul is. A tengerparti törzsfőnökök hadsereggel csatlakoznak hozzá, mert azt várják tőle, hogy megszabadítja őket az aztékok igájától.

A kis sereg 1519 novemberében eléri Tenochtitlánt. II. Motezuma uralkodónak már korábban jelentik érkezésüket, aki arról is tud, hogy fehér a bőrük, vízen úszó házakon érkeztek. Motezuma tanácstalan, papjait kérdezi, vajon Quetzalcoatl tért-e vissza, de a papok nem mernek egyértelmű választ adni.

Cortéz bevonul Tenochtitlánba, és Montezuma elé járul, aki barátságosan fogadja. Kis seregét Tenochtitlán egyik hatalmas épületkomplexumába szállásolja el, viszont Cortéz hamarosan rájön, hogy tulajdonképpen ők foglyok. Szétnézhetnek a városban, lenyűgözi őket a látvány, kimennek a hatalmas piacra, ahol ezer és ezer árus kínálja portékáját. Rengeteg aranyat és ezüstöt látnak, vásárolnak is

„üvegyöngyökért”. Az aztékok nem értik hatalmas lelkesedésüket az arany iránt. Később megromlik a kapcsolat közöttük, a fehérek túl mohók, Montezuma pedig nem akarja elfogadni Cortéz azon követelését, miszerint nyilvánítsa magát V. (Habsburg) Károly spanyol király és német-római császár alattvalójának.

Montezuma szabadulni szeretne a spanyoloktól, jelentős hadsereget sorakoztat föl a város közelében. Aztán Montezuma váratlanul meghal, ha hinni lehet a spanyol krónikáknak, saját népe végez vele. 1520 júniusában Cortéz szabályos szökésre szánja el magát, egy éjjel a spanyolok szalmát kötnek a lovak patáira és megpróbálnak kiosonni a városból. Egy vízért menő asszony fölfedezi őket, kiáltásaival föllármázza az őrséget, Cortéz a szigetről egy vékony földúton próbál menekülni, de az összes láda aranya belecsúszik a tóba. Fegyveres összecsapásra kerül sor, Cortéz elveszti katonái felét, maga is megsebesül. Végül eléri a vele szövetséges indián csapatokat, amelyekkel visszatér Yucatánba. Közben újabb problémával kell szembenéznie: Velasquez az egyik emberét, Narváezt küldi ellene, de Cortéz legyőzi.

Cortéz 1521-ben a vele szövetséges indián törzsekkel visszatér Tenochtitlanba. Útját 40 ezer azték harcos zárja el, akik azonban megrémülnek a spanyolok puskáitól és ágyúitól. Cortéz ostrom alá veszi Tenochtitlant, és 1521 augusztusában elfoglalja. A 25 millió lakosú Azték Birodalom kártyavárként omlik össze. Montezuma halála is rejtély. Cortéz még 1520-ban, a spanyolok szökése előtt fogságba ejti a palotában, és amikor az aztékok a spanyolok kiadatását követelik uralkodójuktól, Cortéz arra kényszeríti Montezumát, hogy csendesítse le a tömeget. Ekkor a nép meglincseli.

Az inkák

A legszervezettebb birodalmat a prekolumbián Amerikában az inkák hozták létre 1438 körül, egymillió négyzetkilométernyi területen, hárommillió lakossal. Az Andok nyugati lejtőin nyúlt el országuk mintegy 3200 km hosszan, 320 km szélesesen. 80 nép élt a birodalom területén, és ez az állam valódi központosított birodalom volt, eltérően a maják és aztékok „vazallusállam-hálózatától”.

Először a mocsikák szerveztek államot, vagy inkább protoállamot a mai Peru területén, ám 1437-ben megkezdődött a kecsua nyelven beszélő inkák fölemelkedése. Egyetlen év alatt lerohanják a térség kisebb protoállamait, törzsszövetségeit. Első uralkodójuk Pachacutec inka volt 1438–1471 között. Legendájuk szerint a „honalapító” a 12. században Manco Capac, aki északról érkezett. Városaik: Cusco, Vilcabamba, Cajamarca, Machu Picchu stb. Az inkáknak nem volt írásuk, számolni egy bonyolult csomóírászerű számrendszer révén számoltak, zsinórokon. Így tartották nyilván az adókat.

Az inkák 23 000 km úthálózatot építettek ki, ami azért is meglepő, mert nem ismerték a kereket; nem volt kocsijuk, de hátas állatuk sem. Ismerték ugyan a vikunyát, az alpakkát és a lámát, de ezeket a hegyekben használták teherhordásra, a szőrükből fontak ruhát.

A legfőbb inka, az uralkodó a napisten fia volt, ugyanúgy, mint az egyiptomiaknál. Hitviláguk szerint nem lehet megölni, ha sikerül is, másnap a felkelő nap sugarai újraélesztik.

Amikor Huayna Capoc inka (1493–1529) meghalt, két fia, Atahualpa és Huascár között trónviszály robbant ki. (Atahualpa végül legyőzi és kivégzi Huascárt 1532-ben.) Ezt használta ki Francisco Pizarro 1532-ben, amikor 187 emberrel és

néhány lóval partra szállt Peruban. Pizarro korábban részt vett Balboa expedíciójában, aki először szelte át szárazföldön az amerikai kontinenst, és jutott el a Csendes-óceán partjára a panamai földszoroson. Ekkor hallottak a spanyolok egy mesés országról, amely délre található, az óceán partján. Pizarro behatolt az Inka Birodalomba, útközben néhány elfogott inkától megtudta, hogy királyuk Cajamarcában tartózkodik, ezért azonnal oda vezettette magát. Meglepetésszerűen bevonult a városba, egyenesen az uralkodó palotájába, foglyul ejtette Atahualpát, és várt.

Atahualpa megígérte neki, hogy a palota egyik nagy termét megtölti arannyal, egészen addig, ameddig az ő feje búbja ér. Alattvalói össze is hordták a kért aranyat, Pizarro mégis máglyahalálra „ítélte” Atahualpát. Az inka ekkor hajlandó volt megkeresztelkedni, csak hogy elkerülje a máglyát, így Pizarro „kegyelemből” megfojtatta. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy Atahualpa nem tiltakozott a kivégzés ellen, azt kérte Pizarrotól, hogy hajnalban tegyék holttestét a fölkelő Nap sugarai elé, és ő úgyis föl fog támadni. Pizarro teljesítette a kérést, közönséges babonának tartotta az inkák hitét.

Később Pizarro földülta, kifosztotta Cuscót, a fővárost, és az inkák egy része a magas hegyeken túli őserdőkbe húzódott vissza. Főlépítették a dzsungelben Vilcabambát, innen próbált meg fölkelést szervezni Tupac Amaru, az utolsó inka. A spanyolok legyőzték és kivégezték, Vilcabambát kifosztották. Később az utolsó inka fővárost elnyelte a dzsungel, a spanyolok is elfelejtették. 1911-ben Hiram Bingham amerikai régész megtalálta Machu Picchut, majd évekkel később Vilcabambára is ráleltek.

Az összeomlás okai

Az emberben óhatatlanul is fölmerül a kérdés: hogyan történhetett mindez, miként omolhattak össze milliós birodalmak kártyavárként egy-két száz hódító megjelenésekor. Gondoljuk meg: Pizarro és Cortéz mindenfajta hátország nélkül, utánpótlási vonalak nélkül, 10 ezer km-re az anyaországtól, elképesztő vakmerőséggel megdönt két hatalmas civilizációt!

A spanyolok tűzfegyverei, az indiánok által ismeretlen ló, az acélvért (az indiánok nem ismerték a vasat, az acélt), a legendák (Quetzalcoatl) nyilván előnyt jelentettek az európaiaknak, de kétségtelenül nem elégséges előnyt! Az aztékok fél éven át együtt éltek a spanyolokkal Tenochtitlánban, kiismerhették őket, láthatták hogy a ló csupán egy állatfaj, a tűzfegyverek abban a korban még nem voltak nagyon hatékonyak, nehézkes volt a töltésük, nyíllal jobban lehetett célozni. Pizarro ágyúinak persze még lehetett komoly lélektani hatása Peruban, de ismétlem: ez nem elégséges magyarázat!

Az inkáknak nem volt írásuk, amit a spanyolok lejegyeztek nem egészen százéves történelmükről, az szóhagyomány volt. Az aztékoknak, majáknak volt ugyan írásuk, de nem volt *históriájuk*, nem jegyezték le történelmüket. Nem volt történelmi tudatuk sem, nem rendelkeztek olyan fogalommal, mint haza, nemzet.

Az európai népekkel szemben tehát nem voltak *gyökereik*. Teljesen lényegtelen volt az egyszerű földműves számára, hogy az inkának vagy a spanyol királynak adózik. Nem volt olyan pszichés motívum, ami összetartotta volna ezeket a népeket. A maják elhagyott romvárosait a maja lakosság nem tisztelte, mert nem emlékezett ősei dicső múltjára már egy-két nemzedék múltán sem.

Az amerikai indiánokra az igazi veszélyt nem az európaiak tűzfegyverei jelentették, hanem a behurcolt betegségek. A nullás vércsoportú populáció a tapasztalat szerint különösen védtelen a kanyaró ellen. Észak-Amerika 120 millió főnyi őslakosából napjainkra egymillió maradt, a döntő többségüket az európaiak által behurcolt betegségek vitték el. Ismét hangsúlyozni kell ebből a szempontból Európa genetikai sokszínűségének előnyeit, szemben Amerika őslakóinak genetikai egyöntetűségével.

Amikor csodáljuk a prekolumbián magaskultúrák bámulatos teljesítményét, megdöbbentő kontrasztként kell látnunk e civilizációk hátrányait is! Nézzük, mi mindent nem ismertek, amit az óvilág, Európa és Ázsia ismert:

- vas, acél, réz, bronz (egyek történészek szerint a rezet ismerték),
- eke, igavonó állat,
- hajózás,
- kerék, kocsi, fazekaskorong, malomkő,
- lőpor,
- üveg, mázas edény,
- pénzverés, fémpénz,
- arkhimédészi gépek: csiga, csigasor,
- boltív, boltozat, habarcs (építkezési kötőanyag),
- állati trágya a mezőgazdaságban.

Döbbenetes „hiánylista”! A kerék alkalmazása Euráziában nemcsak a kocsit, a fazekaskorongot, a malomkövet jelentette, de a lőpormalmot is! Az inkák hatalmas, többtonnás kötömböket munkáltak meg, csiszoltak össze hihetetlen pontossággal, ma sem lehet a résekbe egy borotvapengét sem becsúsztatni, de nem ismerték a kötőanyagot, a habarcsot.

Nem voltak alapvető kémiai ismereteik, még az európai középkor alkímiajának a szintjén sem. Nem ismerték a savakat, a lúgokat, a lepárlást stb. A fémek közül kizárólag az aranyat és az ezüstöt olvasztották, mégpedig csak ékszerkészítés céljából. (Az aranyat a napisten könnyeinek tartották.) Pénzt nem vertek e két nemesfémből sem. Nem jutottak el az általános egyenértékes fogalmáig, ritka kagylókat, madártollakat használtak kezdetleges értékmérőként, a csere döntően természetes csere volt még a hatalmas és egyébként jól működő tenochtitláni piacon is.

Az aztékok Tenochtitlán körül használták az iszapot, a hínárféléket, a moszatokat trágyaként, nádból font úszó szigeteken természetették a moszatot, emberi étkezésre is. Egész Amerikában nem ismerték az állati trágyát, nem használtak táplálkozásra állati tejet, tejtermékeket. A maják valószínűleg a kukoricaföldek kimerülése miatt hagyták el hatalmas városaikat.

Közép-Amerikában háziállat volt néhány kutyaféle, ezeket fogyasztották is, valamint szárnyasok, például a pulyka. Ez igencsak kevés állattermék-fogyasztást jelentett. Egyesek szerint a tömeges emberáldozatok kannibalizmust is szolgáltak, de ez nem bizonyított.

Végezetül tehát el lehet mondani azt, hogy a közhiedelemmel ellentétben nem az európaiak pusztították ki fegyveres erőszakkal az indiánokat, hanem az általuk behurcolt betegségek. A prekolumbián civilizációk pedig annyira sebezhetőek voltak, annyira ingatag lábakon álltak, hogy már az európaiak érkezése előtt tapasztalható periodikus összeomlásaik egyenes folytatásának lehet tekinteni az inka és az azték civilizáció összeomlását. A konkvisztádorok csak meggyorsították a soron következő kataklizmát, de nem előidéztek.

A félelem társadalmai

A brutalizáló emberáldozat kultusz, a vérszomjas istenek egy olyan társadalomtípust tárnak elénk, amelyet a félelem igazgatott. Ez valamennyi prekolumbián magaskultúrára igaz. Kasztrendszerre merevedett a munkamegosztás. Az egyénnek még a viselete is elő volt írva, és ha megszegte, az csak halálbüntetést vonhatott maga után. Úgy tűnik, hogy egyéb büntetési fajtát például az aztékok nem is ismertek. Ha voltak is börtönök Tenochtitlánban, az emberáldozatra ítélt személyek „átmeneti lakhelyei” voltak a következő nagy rituáléig.

A maják szinte az idő foglyaiként éltek. Az idő valami mitikus, különös dimenzió volt, a papok legfőbb teendője pedig az idő számítása. A végtelen ciklikusságnak a mágiája szabta meg az állam (magasabb közösség), a város, a család és az egyén életének minden mozzanatát. A maják jó csillagászok voltak éppen az idő múlásának állandó figyelése miatt, de egyetlen prekolumbián kultúra sem jutott el a korpenikuszi világkép fölismeréséig, a bolygómozgás lényegének megértéséig. Sem a maja, sem az azték, sem az inka papok nem rendelkeztek valamiféle „titkos” tudással. Tudományról nem beszélhetünk sem a maják, sem az aztékok esetében. Az orvostudománnyal is ugyanez volt a helyzet: a gyógyítást részben a babonák, részben a tapasztalat irányították. Használtak gyógynövényeket, de az emberi testről – az emberáldozatok ellenére – nem voltak racionális ismereteik. (A vazallus népek kötelesek voltak emberi adót is fizetni az azték emberáldozati kultusz végrehajtásához.)

A félelemre alapított társadalom – bár szilárdnak tűnt – valójában agyaglabakon állt, és az első külső fuvallat hatására gölemként omlott össze. Amikor ezért a konkvisztádorokat teszik felelőssé, elfelejtik, hogy a spanyolok megérkezése előtt tulajdonképpen kétszer is összeomlott a maja civilizáció, ugyanígy végezte korábban az olmék kultúra, a maják második bukása a toltékok letűntét is magával hozta, a zapotékok és más kisebb civilizációk sorsa ugyancsak a belülről történő elkorhadás, spontán összeomlás volt.

Közép-Amerika indián civilizációi mutatták föl az emberiség történelmének első súlyos ökológiai katasztrófáit. Nemcsak fejlődésképtelenek voltak, de még a stagnálásra sem tudtak alkalmassá válni, ahogy ez például Ázsia nagy civilizációival történt. A maják a kukoricaföldjeik kimerülésére nem innovációval válaszoltak, hanem városaik elhagyásával, degenerálódással.

A hatalmas építmények, a piramisok, a városok állati igaerő nélkül, arkhimédészi „gépek” nélkül, kizárólag az emberi erőre alapozva jöttek létre. Úgy tűnik, hogy az emberélet teljesen értéktelen volt.

Az már szinte véletlen, hogy a spanyolok éppen akkor az inka és az azték államot találták ott, amikor partot értek. Fejlődésképtelen alakzatok voltak ezek, mindössze egy évszázadot felölelő tündöklésük máris egy koravén, szklerotikus társadalmi struktúra mozdulatlanágába torkollott. Csak az európai gyarmatosítás lendíthette ki az Újvilágot tespedtségéből.